

SCURTE CONSIDERAȚII ASUPRA NOȚIUNILOR DE „REEDUCARE ȘI REINTEGRARE ÎN COMUNITATE”, ÎN URMA EXECUTĂRII PEDEPSEI PRINCIPALE A ÎNCHISORII

Alina TEACĂ

Abstract

The punishment appears as a restoration of the disturbed balance which must be proportionate to the committing of the crime, provided and determined by the criminal law, to respond to the social need of justice.

The execution of a prison sentence, at this moment, is progressively losing touch with the reeducation.

In some countries, detainees execute their punishment in a system that does not help them reeducate or reintegrate into society in a substantial way. Both the physical environment and the implemented corrective programs appear to generate more anger and frustration than hope and opportunity.

More or less traumatic, the experiences that a prisoner may reach in prison, a lack of privacy, unpleasant prison cell conditions, a tough institutional routine, aggressiveness / behavior of cell colleagues, or lack of adaptation might live in prison, may endanger mental health and, implicitly, reeducation or reintegration into the community.

I think that punishment binds inseparably the concepts of reeducation and reintegration into the community, constituting unity, and the psychological consequences of deprivation of liberty can be significant impediments for the post-penitentiary period. They can prevent the former convict from being reintegrated into society and compromise the capacity of the incarcerated parent to resume his role in the family.

Keywords: *punishment, reeducation, reintegration into community, recidivism, Bastoy Prison, detention condition in Norway, the consequences of deprivation of liberty*

In primis, doresc să subliniez că, potrivit teoriei retributive, răul pe care statul îl aduce unui subiect este însăși consecința răului pe care acesta, la rândul său, l-a cauzat unui alt subiect. Pentru teoria retributivă, susținută puternic și de cunoscutul filosof, Immanuel Kant, pedeapsa impusă subiecților răspunzători este, în primul rând, o afirmare ideală a principiului etic-existențial, potrivit căruia se aplica compensația, în ipoteza că binele ar trebui să fie răsplătit cu bine și rău cu răul, iar pedeapsa, valoare pozitivă, justificată, este considerarea răului angajat.

Pedeapsa apare ca o restabilire a echilibrului care a fost perturbat și care trebuie să fie proporțională cu comiterea faptei prevăzută de legea penală, obligatorie și determinată, urmând să răspundă nevoii sociale de justiție.

Individul este liber să-și dirijeze alegerile și este responsabil de acțiunile lui, astfel că, pedeapsa, cerință etică și profundă a rațiunii umane, care se bazează pe ideea de dreptate, este percepută ca având un rol fundamental în asigurarea reeducării și reintegrării individului în comunitate.

Pedeapsa închisorii ocupă locul principal în categoriile de pedepse aplicabile persoanei fizice, fiind o pedeapsa adaptabilă, cu ușurință individualizată, ce poate îndeplini atât funcția de constrângere cât și pe cea de reeducare¹.

În ceea ce privește funcția de reeducare, se constată că aceasta se manifestă prin formarea la condamnat a unor deprinderi noi, compatibile cu cerințele conviețuirii sociale, a unei atitudini corecte față de muncă, față de ordinea de drept și față de regulile elementare ale comportamentului social².

G. Antoniu era de părere că: „ideea reeducării ca scop imediat al pedepsei în cadrul prevenției speciale nu trebuie înțeleasă ca o transformare a condamnatului într-un om nou, cinstit, rațional și care să nu mai greșească niciodată. Societatea pretinde celor condamnați să învețe să respecte regulile elementare ale conviețuirii sociale și să se abțină de la fapte care aduc atingere valorilor sociale fundamentale, indiferent dacă această comportare va avea la bază o convingere nouă, profund morală, o modificare a structurii personalității individului, ori va fi determinată exclusiv de frica de sancțiune³.

Apreciez că pedeapsa leagă, inseparabil, conceptele de reeducare și reintegrare în comunitate, constituind un tot unitar, iar consecințele psihologice determinate de privarea de libertate pot reprezenta impedimente semnificative pentru perioada post-penitenciar. Acestea pot împiedica reintegrarea fostului condamnat în societate și pot compromite capacitatea părintelui încarcerat de a-și relua rolul în familie.

Executarea unei pedepse cu închisoarea, la momentul actual, își pierde progresiv legătura cu reeducarea, atât din punctul de vedere al situației clădirilor cât și din cel al supraaglomerării, aspect ce îngreunează procesul de reeducare bazat pe umanitate și individualitate, dar și transformă închisoarea într-un loc desocializator, aspect negativ pe care toate legile statului ar trebui să le prevină.

Adaptarea la condițiile de detenție este aproape în toate cazurile dificilă, iar efectele psihologice ale încarcerării variază de la individ la individ.

¹ C. Bulai, *Manual de drept penal*, Ed. Universul Juridic, București, 2006.

² Coordonator George Antoniu, C. Bulai, V. Pașca, Gh. Nistoreanu, A. Boroi, I. Pascu, F. Streteanu, S. Daneș, I. Molnar, V. Teodorescu, *Noul Cod penal*, vol. II, Ed. C.H. Beck, București, 2008, *op. cit.*, p. 16.

³ *Ibidem*.

Persoanele încarcerate suferă uneori, pe termen lung, unele dintre ele întorcându-se în lumea liberă cu disfuncționalități comportamentale de natura psihologică sau psihiatrică, aspect ce poate conduce la situația în care individul să comită și alte fapte penale.

Deținuții devin vulnerabili prin izolare, iar problema etichetării ca „pușcăriaș” devine apăsătoare, împingând pe cel ce dorește să se integreze în societate, mai aproape de lumea penitenciarelor decât de libertate⁴.

Principalele aspecte problematice circumscrise domeniului reintegrare socială, în stadiul actual de edificare a politicilor penale în România, a persoanelor private de libertate, potrivit studiului „Strategia națională de reintegrare socială” elaborat de Administrația Națională a Penitenciarelor⁵, sunt:

- includerea persoanelor private de libertate într-un număr insuficient de demersuri recuperative destinate nevoilor identificate și eficiența redusă a activităților de educație și asistență psihosocială - în contextul unui aport limitat de resurse umane și materiale;

- insuficiența soluțiilor privind diminuarea fenomenului infraționalității;

- numărul redus al măsurilor și sancțiunilor neprivative de libertate din legea penală;

- cooperare interinstituțională deficitară;

- resurse materiale limitate și nevoia reducerii costurilor legate de privarea de libertate.

Potrivit aceluiași studiu, factorii care influențează reintegrarea socio-profesională a persoanelor private de libertate și a foștilor deținuți, se referă în special, la patru aspecte:

- cultura și percepția pe care cei din afară o au despre deținuți;

- legislația;

- sistemele de sprijinire ale reintegrării;

- rețelele sociale.

Problemele cu care se confruntă sistemul nostru, la momentul actual, în domeniul reintegrării sociale, sunt: insuficiența de personal, activitatea redusă a programelor de formare profesională, mijloace materiale și financiare insuficiente, insuficienta continuitate a demersurilor recuperative, realizate de actorii sociali cu rol în reintegrarea socială, lipsa de promovare sistematică a noțiunii de reintegrare socială a persoanelor private de libertate în colaborare cu instituții și organizații guvernamentale sau nonguvernamentale⁶.

Pentru atingerea obiectivului de reintegrare socială, este necesară corelarea nevoilor persoanelor care execută pedepse privative de libertate cu probleme de

⁴Articol *Implicații etice ale drepturilor persoanelor condamnate*, semnat de Oana-Roxana Pavel publicat în Revista Drepturile Omului nr 1/2017, p. 12.

⁵ anp.gov.ro/wp-content/uploads/2017/04/Strategie-v5.pdf.

⁶ *Ibidem*.

educație, asistență socială și demersul de incluziune socială și asigurarea concursului comunităților locale în desfășurarea acestui tip de activități atât în calitate de parteneri ai serviciului penitenciar, dar și în calitate de beneficiari ai programului de reinsertie socială. Adaptarea programelor educaționale și de asistență psihosocială la nevoile persoanelor private de libertate, conștientizarea de către comunitate a importanței reintegrării sociale a persoanelor care au executat pedepse privative de libertate, diversificarea ofertei de programe și activități de educație și asistență psihosocială, în vederea implicării unui număr cât mai mare de persoane private de libertate, conduce la reducerea riscului de recidivă⁷.

Experiențele mai mult sau mai puțin traumatizante pe care le-ar putea trăi, în penitenciar un condamnat, lipsa de intimitate, condiții de ședere neplăcute, rutina instituțională dură, agresivitatea/comportamentul colegilor de celulă sau neadaptarea, pot pune în pericol sănătatea mentală și, implicit, reeducarea sau reintegrarea în comunitate.

Cu toate acestea, instanțele din Statele Unite ale Americii au considerat că o perioadă scurtă petrecută în penitenciar, ar putea descuraja comportamentul infracțional pe viitor⁸.

Deși încurajează detenția pe o perioadă lungă de timp, procentul de recidivă în Statele Unite ale Americii este unul foarte ridicat. Astfel că, potrivit unui studiu al „*National Institute of Justice*”, privind modalitatea în care pedeapsa cu închisoarea afectează procentul de recidivă, istoricul criminalității înainte de încarcerare a prezis dacă închisoarea, ar putea împiedica sau nu, reapariția, în termen de trei ani de la terminarea executării pedepsei. Pentru 56% din infractori, încarcerarea a avut efectul descurajator previzibil (adică nu au recidivat în decursul perioadei de trei ani), iar un procent de 40% din infractori au repetat infracțiunile⁹.

Procentul cel mai scăzut de recidiviști îl are Norvegia, 20%, deoarece, aici, primează reeducarea și reintegrarea deținuților.

Diferența dintre cele două state, potrivit criminologului Bob Cameron, este că Norvegia pune pe primul loc reeducarea și reintegrarea socială, iar Statele Unite ale Americii, pune pe primul loc pedepsirea infractorului și apoi reeducarea și reintegrarea în comunitate.

De asemenea, se poate observa și faptul că, în Norvegia, nu există detenție pe viață, iar limita maximă a pedepsei cu închisoarea este 21 de ani și 30 ani în caz de genocid, crime împotriva umanității ori crime de război.

⁷ *Ibidem*.

⁸ A. Tatu, *Reflecții privind activitatea Serviciului de probațiune în procesul penal*, publicat în Revista Universul Juridic nr 12/2015

⁹ Sursa: <https://www.nij.gov/topics/corrections/recidivism/pages/prison-experience.aspx>.

Figura 1: Celula deținut- Închisoarea Halden, Trond Isaksen / Statsbygg, Norvegia¹⁰

Cu privire la condițiile de detenție, Norvegia prezintă un alt sistem în domeniu, constituind, astfel, un exemplu pozitiv din toate punctele de vedere, pentru toate statele.

În primul rând, deținuții, în această țară, beneficiază de un spațiu asemănător locuințelor obișnuite, ceva foarte diferit de celulele din multe închisori din lume, iar în unele închisori norvegiene, precum cea din Bastøy, un număr de 115 deținuții cu pedepse de aproximativ 5 ani închisoare, locuiesc pe o insulă mică, pe o perioadă de 1 an jumătate și împart case mici, sub supravegherea personalului din penitenciar.

Închisoarea Bastøy este alcătuită din 80 de clădiri, drumuri, zone de plajă, pădure, terenuri pentru agricultură, teren de fotbal, magazin, librărie, punct sanitar, școală, biserică, sală de sport.

Toți deținuții merg la muncă, pe insulă, fiind supravegheați de gărzi, fără uniformă. Deținuții trebuie să ia contact cu ofițerii supraveghetori, cel puțin o dată pe zi și să se afle la locuințele lor, în intervalul orar 23-7, în timpul săptămânii și 23-8, în weekend. „Prezența” deținuților se face de 4 ori pe zi.

Locurile de muncă constau în diferite activități: dulgherie, agricultură, precum și alte activități de artizanat, activități maritime, al căror scop este de a le face să se simtă angajați și să facă parte dintr-o comunitate.

Deținuții nu au voie cu telefoane mobile ori camere, însă au voie cu: televizor, MP3 player, Dvd player, haine, ori anumite obiecte pentru hobby-uri. Astfel, se încearcă acordarea respectului cuvenit față de drepturile omului, pentru o mai bună reintegrare, chiar în situația în care deținutul este condamnat pentru crime violente. Și chiar funcționează, având în vedere procentul cel mai scăzut al recidivei din această țară¹¹.

¹⁰ <http://www.businessinsider.com/why-norways-prison-system-is-so-successful-2014-12>.

¹¹ Sursa: <http://www.bastoyfengsel.no/English/>.

→Figura 2: Vedere aeriană asupra Bastøy¹²

Însă, nu toți deținuții beneficiază de repartizare la Bastøy, ci numai cei care execută o parte din pedeapsă, într-o închisoare tradițională, iar apoi, prin formularea unei cereri și dovedirea schimbării de comportament, deținuții pot fi trimiși aici. Este adevărat că, în această situație, crește riscul de evadare, însă din închisoarea Bastøy nu a evadat decât un singur deținut, în anul 2015.

În unele țări, deținuții își execută pedeapsa într-un sistem care nu-i ajută în procesul de reeducarea sau reintegrarea în societate, într-un mod substanțial. Atât mediul fizic cât și programele corective implementate par să genereze mai multă furie și frustrare decât speranță și oportunitate.

În România, într-un studiu¹³ realizat de Administrația Națională a Penitenciarelor, se arată că activitățile de instruire școlară și de formare profesională a persoanelor private de libertate, coordonarea și planificarea etapelor execuționale și a programelor educaționale, respectiv de asistență psihosocială constituie activități curente desfășurate la nivelul tuturor unităților penitenciare pentru realizarea funcției educative și de asistență psihosocială.

Cu toate acestea, procentul persoanelor care au recidivat, conform datelor statistice publicate de Administrația Națională a Penitenciarelor, raportat la anul 2017, este de 38%.

Prin urmare, pentru diminuarea aspectelor negative ale detenției, dacă accentul s-ar pune pe valoarea pe care o ia pedeapsa ca pe un element capabil să schimbe atitudinea și comportamentul condamnatului, precum și a comunității, față de valorile protejate de societate, reeducarea înseamnă dobândirea unei noi capacități pentru îmbrățișarea normele legale.

Pe lângă cauzele de ordin general, precum pregătirea școlară redusă, dispreț față de muncă, o viziune diferită cu privire la căile de satisfacere a necesităților, (acceptarea căilor ilicite) consumul excesiv de alcool, droguri, substanțe interzise,

¹² Sursa foto: <https://pulitzercenter.org/reporting/norways-bastoy-prison-focus-human-ecology>.

¹³ Studiu „Strategia Națională de Reintegrare Socială a Persoanelor Private de Libertate 2012-2016, publicat pe site-ul: www.ana.gov.ro/doc_strategie/proiecte/strategie%20reintegrare%20ANP.pdf.

grad minim de cultură, utilizarea forței fizice pentru rezolvarea stărilor conflictuale, recidiva, ca trăsătură caracteristică societății moderne, este determinată și de unii factori cu acțiune specifică, precum ineficiența sancțiunilor și regimul executării pedepsei. Potrivit studiilor efectuate în domeniul criminologiei, s-a considerat că pedepsele cele mai eficiente au fost cele între 2-5 ani¹⁴.

Astfel, reținem, că pentru aducerea la îndeplinire, cu succes, a procesului de reeducare și reintegrare socială, s-ar putea încerca pe lângă sprijinirea, finanțarea și îmbunătățirea programelor existente, implementarea unor noi programe privind evaluarea și reducerea riscului de recidivă.

Concluzionând, se poate desprinde ideea că, armonizarea cu reglementările europene nu ar trebui totuși să reformeze sistemul sancționator atât de puternic încât să uităm scopul în care a fost aplicată o pedeapsă, sau umanizarea pedepsei să nu anuleze etapa prin care condamnatul trebuie să resimtă și consecințele faptei comise, întrucât așa cum afirmă C. Bulai, în *Manual de drept penal. Partea generală*: „ceea ce este specific pedepsei, ca mijloc de reeducare, este faptul că, fiind vorba despre săvârșirea unor fapte deosebit de grave și deci de necesitatea reeducării făptuitorului, mijlocul adecvat acestui scop nu poate fi decât măsura de constrângere penală, care este pedeapsa”.

¹⁴ A. Cocaină, *Recidiva în dreptul penal român*, Ed. Lumina Lex, București, 1999, *op. cit.*, p. 13.